

SKATINAMOJO FINANSAVIMO POREIKIO ŽEMĖS ŪKIO IR ŽUVININKYSTĖS SRITYSE VERTINIMAS

ĮVADAS

Atsižvelgiant į 2022 m. vasario mėn. prasidėjusią ir tebesitęsiančią Rusijos agresiją prieš Ukrainą bei dėl šios priežasties siekiant sumažinti sukeltus padarinius ūkio subjektams, kurių veikla susijusi su žemės ūkio produktų gamyba, šių produktų perdirbimu ir prekyba bei žuvininkyste, vadovaujantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2018 m. rugsėjo 12 d. nutarimu Nr. 910 "Dėl Lietuvos Respublikos Nacionalinių plėtros įstaigų įstatymo ir Lietuvos Respublikos inovacijų skatinimo fondo įstatymo įgyvendinimo" patvirtinto Nacionalinės plėtros įstaigos skatinamojo finansavimo poreikio vertinimo tvarkos aprašo (toliau – Aprašas) 11 punktu, 2022 m. gegužės mėn. buvo atliktas skatinamojo finansavimo poreikio vertinimas ir, vadovaujantis Aprašo 10 punktu, 2022 m. lapkričio mėn. buvo atlikta skatinamojo finansavimo poreikio vertinimo peržiūra (toliau – poreikio vertinimas), kurių rezultatais remiantis Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministro 2022 m. rugpjūčio 29 d. įsakymu Nr. 3D-518 patvirtinta skatinamosios finansinės priemonės „Paskolos ūkio subjektų, veikiančių žemės ūkio ir žuvininkystės produktų gamybos, perdirbimo ir prekybos srityse, likvidumui užtikrinti reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą" (toliau – Finansinė priemonė) schema, įskaitant vėlesnius jos pakeitimus. Likvidumo poreikiams žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuose patenkinti pagal Finansinę priemonę iki 2023 m. birželio 30 d. paskolų teikimui skirta 61 mln. Eur, iš jų 41,5 mln. Eur grąžintos ir grąžintinos paskolų lėšos.

Finansinė priemonė buvo parengta pagal 2022 m. kovo 24 d. Europos Komisijos komunikato „Laikinoji valstybės pagalbos priemonių, skirtų ekonomikai remti krizės sąlygomis reaguojant į Rusijos agresiją prieš Ukrainą, sistema" (toliau – Komunikatas), kurio galiojimas, atsižvelgiant į dabartinės situacijos, susijusios su besitęsiančia Rusijos agresija prieš Ukrainą, sukeltus neigiamus socialinius ir ekonominius padarinius, yra pratęstas iki 2023 m. gruodžio 31 d. Kaip nustatyta Aprašo 10 punkte, pasikeitus sąlygoms, kurios gali turėti įtakos poreikio vertinimo rezultatams, gali būti atliekama poreikio vertinimo peržiūra.

Poreikio vertinimo peržiūros tikslas – įvertinti poreikį pratęsti pagalbą lengvatinėmis paskolomis pagal Finansinę priemonę iki 2023 m. gruodžio 31 d. Poreikio vertinimo peržiūra apima tik finansavimo rinkos nepakankamumo ir (ar) neoptimalumo nustatymą ir siūlomos Finansinei priemonei įgyvendinti ateinančiu laikotarpiu, t. y. iki 2023 m. gruodžio 31 d., sumos vertinimą, atsižvelgiant į dabartinės situacijos, susijusios su besitęsiančia Rusijos agresija prieš Ukrainą, neigiamas pasekmes žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriams, socialinių partnerių, vienijančių žemės ūkio bei žuvininkystės veikla užsiimančius subjektus, bei ekonominių partnerių (potencialių finansų tarpininkų) apklausą.

Poreikio vertinimą atliko Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerija (toliau – ŽŪM).

FINANSAVIMO RINKOS NEPAKANKAMUMO IR (AR) NEOPTIMALUMO NUSTATYMAS

2022 m. vasario mėn. prasidėjusios Rusijos agresijos prieš Ukrainą sukelta geopolitinė krizė Europoje itin padidino ekonominį neapibrėžtumą ir išorės aplinkos nestabilumą.

Kaip rodo paskutinė Lietuvos banko atlikta Bankų apklausos apžvalga (2022 m. IV ketvirtis)¹, bankai ir toliau griežtino standartus (vidaus taisyklės ir kriterijus, kuriais bankai vadovaujasi priimdami sprendimą suteikti paskolą), kurie apima tiek reikalavimus paskolai (t. y. palūkanų norma, paskolos dydis, paskolos terminas ir pan.), tiek siekiantiems pasiskolinti subjektams. Vertinant tendencijas, nurodoma, kad naujų paskolų paklausa mažėjo visuose paskolų segmentuose, daugiausia dėl mažėjančių lūkesčių, augančios skolinimosi kainos ir mažesnių investicijų – 2022 m. ketvirtąjį ketvirtį paskolų verslo klientams paklausos mažėjimą įvardijo trečdalis apklausoje dalyvavusių bankų. Bendra ekonominė situacija ir toliau kylančios pagrindinės palūkanų normos, bankų vertinimu, toliau didins kredito riziką. Lėtėjant ekonomikos augimui, sparčiai didėjanti skolinimo kaina gali prisidėti prie turimų finansinių įsipareigojimų naštos augimo – pusė apklausoje dalyvavusių bankų teigė, kad galėtų padaugėti didesnės kredito rizikos paskolų, taip pat, kaip palūkanų normų augimo pasekmė, dažniau įvardijamas didesnis paskolų restruktūrizavimo, t. y. suteiktų

¹ Lietuvos bankas (2023 m. kovas), Bankų apklausos apžvalga (2022 m. IV ketvirtis).

paskolų sąlygų keitimo, atvejų skaičius paskolų verslo klientams portfelyje. Be to, visuose paskolų segmentuose šiek tiek tebedidėjo atmetamų paraiškų dalis.

Vertinant bendrą ekonominę situaciją žemės ūkyje, šiais, 2023 metais su ypač dideliais finansiniais sunkumais susiduria pieno ūkio sektoriuje veikiančys subjektai. 2023 m. pradžioje pieno supirkimo kaina ženkliai mažėjo – per du mėnesius (sausį-vasarį) pieno kainos sumažėjimas siekia 28 proc. Palyginti su vidutine pieno kaina Europos Sąjungoje, Lietuvoje vidutinė pieno kaina yra 30 proc. mažesnė. Prognozuojama, kad vidutinė natūralaus pieno kaina 2023 m. I ketv. bus apie 396 Eur/t, tai yra 13 proc. mažesnė, palyginti su praėjusių metų I ketv. (2022 m. I ketv. vidutinė pieno supirkimo kaina buvo 458 Eur/t). Kainos kritimas, esant išaugusioms pieno gamybos išlaidoms, sąlygojo tai, kad pieno kaina nebeapgina pieno gamybos sąnaudų, ypač vidutinių ūkių grupėje. Dėl itin sumažėjusių pieno supirkimo kainų pieno sektoriuje veikiančys ūkio subjektai negali tinkamai vykdyti priimtų įsipareigojimų finansų įstaigoms (sumažėjusios pajamos; vis didėjančios paskolų palūkanos). Ypatingai sunku yra tiems ūkio subjektams, kurie siekdami didinti konkurencingumą, pasinaudojo Europos Sąjungos investicine parama – juos slegia ne tik finansiniai įsipareigojimai bankams, bet ir reikalavimas siekti nustatytų rodiklių.

Siekiant, kad ūkio subjektai galėtų užsitikrinti likvidumą ir būtų išsaugotas veiklos tęstinumas dabartinės situacijos metu, reikalinga kryptinga parama tiek visai ekonomikai, tiek atskiriems sektoriams, įskaitant žemės ūkį, žuvininkystę.

Siekiant išsiaiškinti skolinimosi poreikį iki 2023 m. pabaigos, buvo apklausti socialiniai partneriai, vienijantys žemės ūkio sektoriaus bei žuvininkystės veikla užsiimančius ūkio subjektus (Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai, Lietuvos paukštininkystės asociacija, Nacionalinė akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacija ir kiti subjektai). Šioje apklausoje dalyvavusių socialinių partnerių – Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmų, Lietuvos paukštininkystės asociacijos ir Nacionalinės akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacijos – nurodytas galimas šių organizacijų atstovaujamo ūkio šakų subjektų skolinimosi poreikis ateinančiu laikotarpiu, t. y. iki 2023 m. gruodžio 31 d. siektų 2,2 mlrd. Eur, iš jų investicijoms – 503,6 mln. Eur, apyvartinėms lėšoms papildyti – 907,5 mln. Eur, biologiniam turtui įsigyti – 301,3 mln. Eur ir įsipareigojimams pagal galiojančias paskolų / finansinės nuomos (lizingo) sutartis vykdyti – 500 mln. Eur.

Apklausoje dalyvavę Lietuvos Respublikos žemės ūkio rūmai (toliau – ŽŪR) nurodė, kad šios organizacijos atstovaujamo ūkio subjektų prašymų pasiskolinti ir (ar) prašymų pakeisti esamų paskolų sutarčių sąlygas (pvz. keisti kredito grąžinimo grafiką, galutinį terminą) standartiniai finansuotojai (finansų įstaigos) netenkina, taip pat nurodė, kad to priežastys: nepakanka turto, prastai įvertinta finansinė būklė, bendra ekonominė situacija. Dalis apklausoje dalyvavusių Lietuvos paukštininkystės asociacijos (toliau – LPA) narių nurodė, kad standartiniai finansuotojai prašymus pasiskolinti ir (ar) prašymų pakeisti esamų paskolų sutarčių sąlygas tenkina iš dalies, ir to priežastys: nepakanka turto, prastai įvertinta finansinė būklė, bendra ekonominė situacija. Apklausoje dalyvavusi Nacionalinė akvakultūros ir žuvų produktų gamintojų asociacija taip pat nurodė, kad standartiniai finansuotojai organizacijos atstovaujamo ūkio subjektų prašymus pasiskolinti tenkina iš dalies, prašymų pakeisti esamų paskolų sutarčių sąlygas netenkina, ir to priežastys: nepakanka turto, prastai įvertinta finansinė būklė, bendra ekonominė situacija, o atskirais atvejais ir nemotyvuotas finansų įstaigos atsisakymas.

Socialinių partnerių nurodytos aktualių paskolų dydžių ir trukmės ribos: paskolos investicijoms dydis nuo 0,2 iki 2 mln. Eur, trukmė – nuo 3 iki 6 metų; paskolos apyvartinių lėšų papildymui dydis nuo 0,2 iki 1,5 mln. Eur, trukmė – nuo 3 iki 6 metų; paskolos biologiniam turtui įsigyti dydis nuo 1 iki 1,5 mln. Eur, trukmė – nuo 1 iki 3 metų; paskolos įsipareigojimams pagal galiojančias paskolų / finansinės nuomos (lizingo) sutartis vykdyti iki 2 mln. Eur, trukmė – iki 6 metų.

Pagal paskutinę (2022 m. spalio mėn. (nuo 2019 m. skelbiama kartą per metus)) Lietuvos banko Lietuvos įmonių apklausos² apžvalgą nemaža dalis visų dydžių įmonių vis dar susiduria su sunkumais skolinantis iš kredito įstaigų (ypač apyvartinėms lėšoms), o tai rodo per metus šiek tiek padidėjusi atmetimų arba iš dalies patenkintų paskolų paraiškų dalis. Pagal apklausos rezultatus, verslui atsigavus po pandemijos, sumažėjo įmonių, manančių, kad skolinimas iš kredito įstaigų yra visiškai arba iš dalies apribotas, bet procentinė dalis išlieka aukšta, t. y. 55 proc. įmonių (nuo 63 % 2021 m. iki 55 % 2022 m.).

Bendra situacija suponuoja, kad sutrikus finansavimui žemdirbiai dėl apyvartinio kapitalo trūkumo būtų priversti susisiekti su tiekėjais, kurie ūkius aprūpintų trąšomis, sėklomis ir kitomis ūkio veiklai reikalingomis prekėmis, ar produkcijos pirkėjais, arba, dėl sutrikusių tiekimo grandinių, iš vis jų neįsigytų, dėl

² Lietuvos bankas (2022, spalio), Įmonių apklausos apžvalga, P.4,5.

to turėtų mažinti dirbamus žemės ūkio paskirties plotus ir pan. Atsiskaitant už išaugintus ar pagamintus žemės ūkio produktus, produkcijos pardavimai būtų siejami tik su vienu pirkėju, o tai gali įtakoti parduodamos produkcijos kainų sumažėjimą bei kitų ūkiui nepalankių atsiskaitymo, papildomų įsipareigojimų ir kitų sąlygų atsiradimą.

Žemės ūkio ir akvakultūros subjektai nurodė, kad apyvartinių lėšų trūkumas jaučiamas dėl išaugusių kuro, energetikos, trąšų, pašarų, medžiagų, kt. kainų, išaugusių taršos mokesčių, atsiskaitymo už paslaugas terminų sutrumpinimo.

Taip pat buvo atlikta potencialių finansų tarpininkų (finansų įstaigų) apklausa. Potencialūs finansų tarpininkai, įvertindami žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuose veikiančių ūkio subjektų, kurie susidūrė su likvidumo problemomis ir kuriems būtų aktualios lengvatinės paskolos likvidumui užtikrinti, nurodė, kad tokių lengvatinių paskolų poreikis iki 2023 m. gruodžio 31 d. gali siekti nuo 20 iki 33 mln. Eur. Finansų įstaigos nurodė, kad didesni sunkumai matomi pienininkystės ir paukštininkystės sektoriuose. Sunkesnę situaciją pienininkystės ūkiuose suponuoja tai, jog paskutinius du metus palyginti didelės pieno supirkimo kainos, lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis, paskatino ūkius skolintis daugiau lėšų investicijoms, siekiant ūkių automatizavimo ir modernizavimo. Šiais metais, nukritus pieno supirkimo kainai ir ženkliai pakilus už paskolas mokamai palūkanų normai, išsibalansavo pienininkystės ūkių pinigų srautai. Viena iš apklausoje dalyvavusių finansų įstaigų nurodė, kad nuolat susiduria su pienininkų prašymais koreguoti paskolų grafikus mažinant / atidedant įmokas, nes pienininkystės sektorius neturi lėšų paskolų dengimui. Taip pat finansų įstaigos nurodė, kad su likvidumo problemomis susiduria ir augalininkystės ūkiai bei mišrūs ūkiai.

Šio poreikio vertinimo peržiūros metu organizuotų ekonominių partnerių – potencialių finansų tarpininkų ir socialinių partnerių – apklausos metu surinktos nuomonės leidžia daryti prielaidą, kad dėl tebesitęsiančios Rusijos agresijos prieš Ukrainą sukeltų neigiamų ekonominių pasekmių ir nestabilumo rinkoje žemės ūkio ir žuvininkystės veikla užsiimančių ūkių subjektų galimybės nuosavomis lėšomis padengti likvidumo poreikius yra ribotos ir iki 2023 m. gruodžio 31 d. finansavimo poreikis gali siekti apie 864 mln. Eur (skaičiuojamas apklausos metu gautų finansavimo poreikio patenkinti likvidumo poreikį įverčių, imant nurodytų intervalų mažiausias reikšmes, vidurkis), bei bus poreikis šias lėšas pasiskolinti rinkoje. Remiantis Lietuvos banko duomenimis, daroma išvada, kad finansavimo rinkos sąlygomis trūkumas per artimiausią pusmetį sudarys apie 475 mln. Eur (skaičiuojant, 864 mln. Eur x 55 proc., atmestų arba iš dalies patenkintų paskolų paraiškų rodiklis).

SIŪLAMOS SKATINAMOSIOS FINANSINĖS PRIEMONĖS BEI JOMS ĮGYVENDINTI SKIRIAMŲ SUMŲ VERTINIMAS, ATSIŽVELGIANT Į ATLIKTOS ŪKIO SUBJEKTŲ APKLAUSOS REZULTATUS, POTENCIALIŲ FINANSŲ TARPININKŲ IŠSAKYTĄ NUOMONĘ

Atsižvelgiant į atliktos žemės ūkio ir žuvininkystės sektorių organizacijų apklausos rezultatus, tikėtina dėl dabartinės krizės, kurią sukėlė Rusijos agresija prieš Ukrainą, trumpuoju laikotarpiu finansavimo apyvartinių lėšų papildymui, biologiniam turtui įsigyti ir įsipareigojimams pagal galiojančias paskolų / finansinės nuomos (lizingo) sutartis vykdyti trūkumą, kurio nepadengs laisva rinka, potencialių finansų tarpininkų siūlymus bei reaguojant į susiklosčiusią sudėtingą situaciją žemės ūkio ir žuvininkystės sektoriuose, tikslinga pratęsti Finansinės priemonės įgyvendinimą papildomai skiriant ~~30~~ ne mažiau kaip 20 mln. Eur. Įgyvendinama Finansinė priemonė padidintų ūkio subjektų, veikiančių žemės ūkio ir žuvininkystės produktų gamybos, perdirbimo ir prekybos srityse, finansinių paslaugų prieinamumą, pagerintų ūkio subjektų finansavimo gavimo sąlygas, atpigintų skolinimosi kaštus, padėtų išlaikyti verslo stabilumą bei likvidumą, prisidėtų prie gamybinės infrastruktūros išsaugojimo bei sąlygotų socialinį stabilumą kaimo vietovėse.

Alternatyvūs ir reikšmingi skatinimo elementai, kuriuos galėtų ateityje pasirinkti žemės ūkio ir žuvininkystės srityse veikiančys subjektai, būtų šie NPI produktai/priemonės:

- palūkanų kompensavimas;
- lengvatinės paskolos;
- garantijos paskoloms ir garantinio mokesčio kompensavimas;
- obligacijos juridiniams asmenims.

Kita alternatyva galėtų būti skatinamųjų finansavimo priemonių nukreipimas į ūkininkų kooperavimosi bei bendradarbiavimo galimybes. Tai padėtų optimizuoti bei efektyvinti esamus veiklos procesus, minimizuoti išlaidas ir didinti gaunamas pajamas, įgaunant didesnes derybines galias prieš tiekėjus ir produkcijos supirkėjus. Kooperavimasis galėtų vykti tokiomis kryptimis:

1) kooperuojantis ūkiams įsigyjant pvz. trąšas, sėklas, degalus ir kt., taip pat diversifikuojant įsigijimą iš kelių tiekėjų;

2) kooperuojantis ūkiams parduodant savo produktus (pardavimai Lietuvoje ir užsienio rinkose).

Taip pat svarbu, kad kooperacija turėtų būti atvira, skaitmeninė ir įgalinanti jos dalyvius pasiekti mastą.